

Vladimir Solovjov
Korte vertelling van de Antichrist

Oorspronkelijke titel: *Kratkaja povest ob Antichriste*
Vertaling 'Korte vertelling van de Antichrist': J.W. Muntz
(bewerking: Ton Jansen)
Vertaling overige teksten: Ton Jansen

ISBN 978-90-76921-39-6

NUR 302

Omslag: Herman Boswijk / Ton Jansen

Druk: Printforce, Culemborg

Afbeelding voorzijde: Sint Joris de Grote Martelaar (onbekende ikoon)

© Perun Boeken, Bergen op Zoom 2003

© Tweede, verbeterde druk Palladion, Rotterdam 2024

Palladion is een imprint van Perun Boeken

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo-print, microfilm, electronical way or any other means, without written permission from the publisher.*

Vladimir Solovjov

Korte vertelling van de
Antichrist

DAVIDION

*Vladimir Solovjov in sombere overpeinzing verzonken
Tekening uit 1896 van Ilja Repin (1844–1930)*

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE.....	5
VOORWOORD BIJ DE TWEEDE DRUK	7
<i>De uitgever</i>	
WOORD VOORAF BIJ WIJZE VAN INLEIDING	9
<i>Ton Jansen</i>	
KORTE VERTELLING VAN DE ANTICHRIST	19
<i>Vladimir Solovjov</i>	
BIJLAGEN	71
Bijlage I: Voorwoord van de auteur bij de afzonderlijke boekuitgave	71
Bijlage II: Opstellen.....	87
Bijlage III: Brieven	129
Bijlage IV: Gedichten	137
Bijlage V: CHINA EN de BOKSEROPSTAND <i>door Jenny French</i>	141
LITERATUUR	149
KORT BIOGRAFISCH OVERZICHT VAN HET LEVEN VAN VLADIMIR SOLOVJOV.....	153
NOTEN.....	159

VOORWOORD BIJ DE TWEEDE DRUK

Voor u ligt de tweede druk van Solovjovs wereldberoemde *Korte vertelling van de Antichrist*, waarmee de roman *Tri razgovora o vojne, progresse i kontse vsemirnoj istorii* ('Drie gesprekken over oorlog, vooruitgang en het einde van de wereldgeschiedenis'), die hij op het einde van zijn leven schreef, besluit. Gezien het feit dat de eerste druk al weer verschillende jaren is uitverkocht en dat hier nog steeds vraag naar is, is besloten dit werk opnieuw te laten verschijnen, in een geheel nieuw jasje en met een volledig nagekeken en verbeterde inhoud. Daarbij is de vertaling waar nodig aangepast, de spelling geactualiseerd en zijn hier en daar noten toegevoegd of herzien.

Een tweede reden om tot herdruk over te gaan zijn de recente, vaak uiterst schokkende gebeurtenissen op het wereldtoneel, zowel hier in Europa als daarbuiten. Met name sinds het aanbreken van het nieuwe millennium lijken deze gebeurtenissen in een stroomversnelling te zijn gekomen en daarbij meer en meer een apokalyptisch karakter aan te nemen. De vraag dringt zich op in hoeverre deze gebeurtenissen een weerspiegeling zijn van Solovjovs *Korte vertelling*. Zoals hij in zijn vertelling en het bijbehorende Voorwoord zelf aangeeft beschouwde Solovjov de door hem beschreven gebeurtenissen namelijk uitdrukkelijk als een profetie, en wel van de twintigste en vooral de eenentwintigste eeuw. In een afzonderlijke be-

schouwing is nader onderzocht in hoeverre de gebeurtenissen in Solovjovs *Korte vertelling*, de verschijning van de Antichrist zelf voorop uiteraard, daadwerkelijk een voorbode van onze tijd zijn.* Zo bezien kan Solovjovs onvolprezen meesterwerk voor ons een hulp zijn om de fenomenen van ons tijdsgewricht te leren duiden en ons weerbaar te maken in de strijd met de – kwade – machten die de mensheid van de door de goede geestelijke machten uitgestippelde weg af willen brengen. Moge deze vernieuwde en verbeterde uitgave van Solovjovs magistrale *Korte vertelling van de Antichrist* zijn weg naar zoveel mogelijk lezers vinden en hen niet alleen veel leesplezier schenken, maar ook een verdiept inzicht in de gebeurtenissen van onze tijd! Dit opdat, zoals Solovjov zelf in een brief aan zijn goede vriend Eugène Tavernier benadrukte, niemand door onwetendheid aan de krachten van het Boze ten prooi zal vallen.

De uitgever

Rotterdam, 2 maart 2024

---

* Zie Ton Jansen, *De strijd om het menszijn* (Rotterdam 2024).

WOORD VOORAF BIJ WIJZE VAN INLEIDING

‘Is het *boze* slechts een natuurlijk *gebrek*, een onvolkomenheid, die vanzelf verdwijnt wanneer het goede toeneemt, of is het een werkelijke *kracht*, die door middel van verleiding over onze wereld heerst?’, zo duidt Solovjov zelf in het Voorwoord het hoofdthema van zijn boek *Tri razgovora o vojne, progresse i kontse vse-mirnoj istorii* (‘Drie gesprekken over oorlog, vooruitgang en het einde van de wereldgeschiedenis’) aan.¹ Oorspronkelijk wilde Solovjov een puur theoretisch werk over dit onderwerp schrijven, maar begin 1898 deed – zoals hij in hetzelfde Voorwoord schrijft – een ‘bijzondere verandering in zijn zielsgesteldheid’ in hem de ‘sterke en aanhoudende wens’ ontstaan om ‘op een aanschouwelijke en algemeen-toegankelijke wijze de belangrijkste zijden van het vraagstuk omtrent het boze te belichten, die iedereen moeten beroeren’.² Hierop brak hij het werk aan zijn *Theoretische filosofie* af.

Nadat hij lange tijd geen geschikte vorm voor zijn nieuwe werk had kunnen vinden, schreef hij in het voorjaar van 1899 tijdens een verblijf in de franse badplaats Cannes in enkele dagen het *Eerste gesprek* neer. Heel zijn leven een groot bewonderaar van Plato was deze keuze voor de dialoogvorm uiteindelijk geen verrassing, temeer daar Solovjov juist op dat moment

samen met zijn tien jaar jongere broer Michail aan de integrale vertaling van Plato's werk bezig was. Terug in Rusland volgden dan al spoedig de beide andere dialogen, plus de *Korte vertelling van de Antichrist*, waarin de *Drie gesprekken* culminereren. Ook deze had oorspronkelijk de vorm van een gesprek, maar op advies van vrienden veranderde Solovjov dit en gaf hij de vertelling de vorm van een manuscript, dat door een monnik met de veelzeggende naam Pansofius is geschreven. Een zekere Heer Z., die het manuscript van zijn vroegere studievriend Pansofius heeft geërfd, leest de vertelling aan het slot van de *Drie gesprekken* aan de vier andere gespreksdeelnemers voor.³

Hoewel de *Korte vertelling* zoals Solovjov Heer Z. in de *Drie gesprekken* laat zeggen 'de vorm van een denkssel, de gedaante van een tevoren ontworpen historisch schilderij' heeft, bevat het desondanks 'alles, wat men op grond van de Heilige Schrift, de kerkelijke overlevering en het gezonde verstand met de grootste waarschijnlijkheid over dit onderwerp kan zeggen'.⁴ Onmiskenbaar een product van de menselijke fantasie is de *Korte vertelling* volgens Solovjov dus tegelijkertijd duidelijk meer dan dat: een meer of minder nauwkeurige voorspelling van gebeurtenissen, die in de algemene gang van de geschiedenis besloten liggen en vroeger of later noodzakelijkerwijs op moeten treden.

Tussen mei 1899 en februari 1900 eerst als tijdschriftartikel gedrukt en in hetzelfde jaar 1900 ook als boek verschenen⁵, bracht de publicatie van de *Drie ge-*

sprekken, en vooral van de *Korte vertelling van de Antichrist*, grote beroering teweeg. Kenmerkend voor de ‘misverstanden en onjuiste interpretaties’ waar Solovjov in het Voorwoord over spreekt, is in dit geval de brief die een aantal moskouise studenten aan Solovjov schreef, nadat hij op 26 februari 1900 in de zaal van de petersburgse *doema*⁶ zijn verhaal publiekelijk had voorgelezen. Hierin vroegen ze zich onder meer af, of hij misschien gek geworden was. Met een voor zijn doen ongebruikelijk scherpe wijst Solovjov in zijn antwoord deze brutale en daarbij onzinnige bejegening van zijn persoon terecht, waarbij hij vooral het gebrek aan eerbied van de jeugd voor de ouderdom kapittelt.⁷ Bij wijze van hoge uitzondering beroept hij zich daarbij – net als de apostel Paulus in zijn brieven aan de Korinthiërs⁸ – op zijn niet geringe verdiensten, niet zozeer om zichzelf op te hemelen als wel om de studenten besef voor de onheusheid van hun gedrag bij te brengen.

Niet alleen baldadige studenten maar ook meer bezonnen mensen hadden evenwel moeite om goed te begrijpen, wat Solovjov met zijn vertelling nu eigenlijk wilde zeggen. En hoewel misschien niemand hem beter begreep dan zijn nabije geestverwant vorst Sergej Troebetskoj, hoogleraar filosofie aan de Universiteit van Moskou, zag Solovjov zich desondanks nog wel genoodzaakt om een ‘kleine verbetering’ aan te brengen in de recensie die zijn goede vriend schreef.⁹ Anderzijds was de toen nog piepjonge symbolistische dichter Andrej Bely, buurjongen en boe-

zenvriend van Solovjovs neef Sergej, zo laaiend enthousiast toen hij Solovjov in het huis van diens broer de *Korte vertelling* had horen voorlezen, dat hij direct zelf een eigen ‘Wederkomst’ wilde schrijven. Hélemaal begrepen werd de *Korte vertelling* evenwel door maar zeer weinig mensen.

Zoals Solovjov aan het slot van zijn Voorwoord schrijft, maande de gestalte van de bleke dood hem zachtjes om datgene, wat het allerbelangrijkste was, dat wil zeggen de boekpublicatie van de *Drie gesprekken*, niet langer uit te stellen. Zijn voorgevoel klopte: luttele maanden na het verschijnen van dit werk stierf Solovjov, maar net 47 jaar oud, als gast van Sergej Troebetskoj op het landgoed *Oezkoje* van Sergejs broer Pjotr onder de rook van Moskou. Behalve hijzelf had niemand deze onverwachte en – menselijkerwijs gesproken – te vroege dood verwacht.

Ondanks – of misschien wel juist dankzij – het controversiële karakter behoort de *Korte vertelling van de Antichrist* zonder meer tot Solovjovs meest gelezen werk. Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in het Duits, Frans en Engels vertaald, bezorgde dit werk hem overal in de wereld grote faam, net zoals dat bij de al even legendarische *Legende van de Groot-Inquisiteur* van zijn goede vriend Fjodor Dostojevski het geval was. Keer op keer werden er nieuwe uitgaven gepland, ook in Nederland, waar dit werk in 1953, honderd jaar na Solovjovs geboorte, onder de titel *De laatste Paus en de Antichrist* in de vertaling van Dr. W.P. Theunissen voor het eerst het licht zag. La-

ter volgden diverse uitgaven in de vertaling van J.W. Muntz, die – in bewerkte vorm – ook aan de onderhavige uitgave ten grondslag ligt. Waar in het buitenland ook andere werken verschenen, vormt de *Korte vertelling van de Antichrist* – met uitzondering van het in 1934 gepubliceerde boek *De geestelijke grondslagen van het leven* lange tijd het enige werk van Solovjov dat in Nederland uitgegeven werd. In deze eeuw zijn hieraan twee opstellen van Solovjov over de liefde (*in: Over liefde*) en zijn magisterproefschrift *Krisis van de westerse wijsbegeerte* toegevoegd, alsmede twee monografieën en diverse artikelen over Solovjov.¹⁰ Desalniettemin is Solovjov – ondanks zijn onmiskenbare genialiteit – voor de meeste mensen in Nederland nog altijd een grote onbekende.

Door Solovjov werden de in de *Korte vertelling* beschreven gebeurtenissen als een realiteit gezien, die eerder dan men dacht in vervulling zou gaan. Daarbij hield hij er rekening mee, dat de openbaring van deze waarheden voor hem persoonlijk repercussies zou hebben. ‘Wat denkt u, wat zal mij hiervoor te wachten staan?’, had Solovjov een zekere V.P. Protejkinski na het voorlezen van de *Korte vertelling* gevraagd. ‘Van wie?, vroeg de ander. ‘Van de betreffende persoon! *Van hem zelf!*’ ‘Nou, dat zal zo snel nog niet zijn’, merkte Protejkinski geruststellend op, waarop Solovjov antwoordde: ‘Sneller dan u denkt!’¹¹

In bepaalde gebeurtenissen uit zijn tijd, zoals de toenmalige toestand van de filosofie, de duizelingwekkende technische vooruitgang alsmede het oprukken

van de anarchie en de burgerlijke verharding van de mensheid¹² zag Solovjov een teken, dat de beslissende strijd tussen de machten van het goede en het boze niet ver weg meer was. De bewapende beweging van het chinese volk tegen de westerlingen in hun land, die eind mei, begin juni 1900 een hoogtepunt bereikte en onder andere tot de moord op de duitse gezant in China leidde¹³, werd door Solovjov al als een allereerste begin van de door hem voorspelde eindstrijd beschouwd.¹⁴ Belangrijk om te bedenken is evenwel, dat de ‘mongoolse invasie’ voor Solovjov nog niet de komst van de Antichrist betekent. Deze komt zijns inziens niet uit de ‘heidense’ maar uit de christelijke wereld voort; pas *na* – en ten dele zelfs dankzij – de botsing met het Oosten zal, zo schrijft Solovjov in zijn Voorwoord, op het ‘zichzelf aan stukken scheurende beest’ van de historische krachten die over de massa van de mensheid heersen ‘een nieuw hoofd’ groeien: ‘de wereldverenigende macht van de Antichrist’.¹⁵ Hier zijn dus duidelijk twee afzonderlijke momenten te onderscheiden.

Door scha en schande wijs geworden kende Solovjov aan de individuele keuze van de mens voor goed of kwaad een beslissende betekenis toe. Een goed inzicht is hiertoe een eerste vereiste en dit was dan ook de hoofdreden van Solovjovs boek. Daarin zet hij zich vooral uiteen met twee denkrichtingen, die in zijn tijd opgeld deden en door hun bedrieglijke eenvoud in Solovjovs ogen misleidend waren: het ‘christelijke’ pacifisme van Lev Tolstoj en de ‘antichristelijke’ leer

van Friedrich Nietzsche.¹⁶ Beide zienswijzen spelen, elk op hun eigen manier, in de *Drie Gesprekken* en de *Korte vertelling van de Antichrist* een belangrijke rol. Met deze werken wilde Solovjov het boze zijn bedrieglijke masker afrukken en zo de mensen voor het dreigende gevaar waarschuwen, opdat niemand bij de keuze tussen goed en kwaad op grond van een misverstand tot een verkeerd besluit zou komen. Hierin stond hij, afgezien van een enkel ander verontrust mens, goeddeels alleen. Zo was Solovjov het droeve voorrecht beschikt om – weliswaar niet als enige, maar wel op de meest tot de verbeelding sprekende wijze – ‘met een *noodkreet* gewezen te hebben op het felle onweersgetij, dat nu vlakbij gekomen is en op het punt staat los te barsten, maar desondanks door de grote massa niet wordt opgemerkt’.¹⁷

De geschiedenis van de twintigste eeuw heeft op buitengewoon tragische wijze het gelijk van Solovjov laten zien. Naast allerlei andere verschijnselen kunnen zowel de met de Eerste Wereldoorlog verbonden opkomst van het bolsjewisme en de daaropvolgende massale terreur in Rusland, alsook de gruwelen van het nationaalsocialisme en de Tweede Wereldoorlog als een vervulling van zijn voorspelling worden beschouwd.¹⁸

Daarmee is het laatste woord over dit onderwerp evenwel nog niet gesproken. Ook anno 2003 blijkt Solovjovs vertelling nog een buitengewone actualiteit te bezitten. Wie dit verhaal nu leest, kan verbaasd staan over de frappante gelijkenis met tal van gebeurtenis-

sen die zich in onze tijd voltrekken, met name na de wereldschokkende aanslagen op 11 september 2001. Als een soort Jules Verne van het sociale leven lijkt Solovjov met een beangstigende trefzekerheid ook bepaalde gebeurtenissen van onze eenentwintigste eeuw te hebben voorzien.¹⁹ Het is wellicht geen toeval of pure fantasie dat Solovjov de belangrijkste gebeurtenissen uit de *Korte vertelling* uitgerekend in deze eerste eeuw van het nieuwe millennium laat spelen.

Bij dit alles moet worden opgemerkt, dat Solovjov – ondanks de schijn van het tegendeel – uiteindelijk beslist geen onheilsprofeet is: de *Korte vertelling* handelt niet alleen over de opkomst en verheerlijking van de Antichrist, maar bovenal over diens *ondergang*. Aan de zege van het goede over het boze kan volgens Solovjov, ondanks de soms schier onoverwinnelijk lijkende macht van het boze, geenszins worden getwijfeld. Bij gebrek aan een eigen metafysisch fundament, een zelfstandig positief geestelijk beginsel, kan het boze zijns inziens per definitie niet eeuwig zijn. De kracht ervan bestaat dan ook uitsluitend in de ontkenning van het goede, het verzet daartegen, wat overigens niet impliceert, dat het boze louter afwezigheid van het goede is, zoals Solovjovs grote tegenstrever op dit gebied Lev Tolstoj beweerde. Ook al doet de titel anders vermoeden, de belangrijkste gebeurtenis in Solovjovs *Korte vertelling van de Antichrist* is niet de komst van deze tegenstander van Christus, maar de Wederkomst van Christus zelf! Zoals ook de Bijbel beschrijft zijn beide gebeurtenissen evenwel onafscheidelijk met elkaar ver-

bonden: opdat het goede zich kan openbaren moet 'eerst de afvalligheid komen en de Mens van de Chaos zich onthullen, de Zoon van het Verderf, de Tegenstander die zich verheft boven alles wat als goddelijk of heilig wordt vereerd en die zich tenslotte in Gods tempel op de plaats van God neerzet en zelf optreedt als een god' (2 Thess. 2, 4). Geen reden tot wanhoop, vertwijfeling of angstvallig afwachten mag dit echter zijn; want voor wie de tekenen des tijds werkelijk verstaat, zijn deze altijd met de hoop op een lichtvolle toekomst verbonden: 'Wanneer gij dit alles ziet ontstaan, weet dan, dat het Rijk Gods nabij is!' (Lk. 21, 31). De gebeurtenissen van de 'eindtijd' worden door Solovjov dan ook altijd met een mengeling van vreugde en vrees gezien.

Zoals de *Korte vertelling van de Antichrist* op aanschouwelijke wijze toont, kan de openbaring van het Rijk Gods niet zonder de bewuste en actieve medewerking van de mens tot stand worden gebracht, een waarheid die ook op tal van andere plaatsen in het eigenlijke filosofische werk van Solovjov te vinden is: 'Het ware leven ... staat als toekomst voor ons, als opgave waaraan we moeten werken. Want deze toekomst kan niet vanzelf komen, zonder onze medewerking ..., zij moet *verworven* worden dankzij de actieve inspanning van de mensheid zelf'.²⁰ Heeft de mens eenmaal begrepen waarin de zin van heel de schepping bestaat, dan kan hij hieraan zelfstandig een bijdrage leveren, *móet* hij dit in feite ook doen om waarlijk mens te zijn. De grote vraag waar alles om draait, is

dus of de mens bereid is zijn eigen wil *in vrijheid* in het grote geheel in te voegen, of liever als beperkte mens zélf alles wil zijn, als rijk dat in en op zichzelf bestaat en al het andere naar de periferie van het bestaan verwijst, zoals de door eigenliefde verblinde Antichrist doet. Alleen in vereniging met de ander en heel de schepping, dat wil zeggen door de overwinning van zijn lagere beperkte zelf, is de mens aldus Solovjov in staat zijn ware, absolute en onbegrensde individualiteit te vinden. Het is de kracht van de liefde die hem hiertoe in staat stelt. Zo is het niet de eigenliefde, maar de liefde die mens en wereld uiteindelijk het ware zijn schenkt!

Honderdvijftig jaar zijn vergaan sinds Vladimir Solovjov op 16 (28) januari 1853²¹ als zoon van de beroemde historicus Sergej Michailovitsj Solovjov in Moskou geboren werd. Hoogste tijd voor een eerbetoon aan deze geniale denker en dichter, die met zijn profetische blik ook voor de mensheid van de eenentwintigste eeuw van grote betekenis kan zijn. Moge de onderhavige uitgave als een oprecht blijk van hulde aan persoon en werk van deze waarlijk unieke mens worden beschouwd.²²

KORTE VERTELLING VAN DE ANTICHRIST

*Panmongolisme! Naam vol dreiging,
maar mij een weldaad in het oor,
alsof ik daar de eerste tijding
van Gods groot lotsbestel in hoor ...*²³

DAME: Van wie komt dit motto?

HEER Z.: Ik denk, dat de auteur van de vertelling het zelf geschreven heeft.

DAME: Nu, leest u maar.

HEER Z. (*leest*):

De twintigste eeuw Onzes Heren is het tijdperk geweest van de laatste grote oorlogen, binnenlandse twisten en revoluties. De belangrijkste van deze oorlogen vond zijn oorsprong vooral in de geestelijke beweging van het *panmongolisme*, die aan het einde van de negentiende eeuw in Japan opgekomen was.²⁴ De Japanners, die met hun opvallend vermogen tot nabootsing zich de uiterlijke vormen van de Europese cultuur verrassend snel en succesvol hadden eigen gemaakt, hadden ook enkele Europese ideeën van lagere orde overgenomen. Uit kranten en geschiedenisboeken hadden zij vernomen dat in het Westen panhellenisme, pangermanisme, panslavisme en panislamisme

opgang maakten. Daarop hebben zij de grote idee van het panmongolisme gelanceerd. Dit beoogde alle oostaziatische volkeren onder japanse leiding te verenigen, teneinde een beslissende strijd te voeren tegen de vreemdelingen, dat wil zeggen tegen de Europeanen.

Gebruikmakend van het feit dat Europa in het begin van de twintigste eeuw in de laatste beslissende strijd tegen de *islamitische* wereld verwickeld was²⁵, begonnen de Japanners met de tenuitvoerlegging van hun plan. Eerst werd Korea bezet²⁶, vervolgens Peking²⁷, waar zij met hulp van de chinese progressieve partij de oude Mantsjoe-dynastie ten val brachten²⁸ en door een japanse heerser vervingen.²⁹

Weldra legden ook de chinese conservatieven zich bij deze feiten neer; zij begrepen dat zij van twee kwaden het minste moesten kiezen en dat de Japanners ondanks alles broeders waren. De *staatkundige* onafhankelijkheid van het oude China was in ieder geval niet meer te handhaven en men zou zich hetzij aan de Europeanen hetzij aan de Japanners moeten onderwerpen. Daarbij was het duidelijk dat de japanse heerschappij weliswaar de volkomen overleefde uiterlijke vormen van het chinese staatsbestel overboord zou gooien, maar de innerlijke grondbeginselen van het chinese leven niet zou aantasten; bij een overheersing echter door europese mogendheden, die om politieke redenen de christelijke missionarissen steunden, zouden de diepste geestelijke grondslagen van China in gevaar komen.³⁰

De traditionele haat van de Chinezen jegens de Japanners stamde uit een tijd toen de Europeanen hun beiden nog onbekend waren; nu maakte de aanwezigheid van de Europeanen deze oude haat tot een zinloze broedertwist. De Europeanen waren *volkomen* buitenstaanders, waren *uitsluitend* vijanden, en hun overheersing zou op geen enkele wijze de raciale eigenliefde kunnen strelen. De Japanners hielden de Chinezen echter het aantrekkelijke lokaas van het panmongolisme voor, dat in hun ogen tegelijk ook de droeve noodzaak van een uiterlijke europeanisering rechtvaardigde. ‘Begrijpt toch’, zo hielden de Japanners hun stijfkoppige broeders keer op keer voor, ‘dat wij de bewapening van de westerse honden niet nemen omdat wij een bijzondere liefde voor hen voelen, maar om hen met hun eigen wapens te verslaan. Wanneer jullie je met ons verenigt en onze leiding in praktische zaken aanvaardt, zullen wij binnenkort niet alleen de witte duivels uit ons Azië verdrijven, maar ook hun eigen landen veroveren en een echt wereldomspannend Rijk van het Midden stichten.’³¹ Jullie hebt gelijk met je nationale trots en je verachting voor de Europeanen, maar het is nutteloos deze gevoelens alleen als droombeelden te koesteren zonder ze in rationele actie om te zetten. In dit opzicht moeten wij jullie leiden en wegen tonen die in ons gemeenschappelijk belang zijn. Zien jullie dan zelf niet, waartoe jullie zelfgenoegzame politiek en jullie wantrouwen tegen ons – je natuurlijke vrienden en beschermers – heeft geleid: Rusland en Engeland, Duitsland en